

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД

**“Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”**

кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності

МАТЕРІАЛИ

**V Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених
“КОНЦЕПТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА”**

(Одеса, 25-26 травня 2023 року)

Одеса -2023

УДК: 1:403:316.6(08)

К 65 Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства //
Матеріали V Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства» (Одеса, 25-26 травня 2023 р.) 175 с.

Рецензенти:

Єременко Олександр Михайлович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»

Пальчинська Мар'яна Вікторівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри психології, педагогіки та лінгводидактики Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку

Збірник матеріалів V Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства» вміщує матеріали, які досліджують соціокультурні засади трансформацій ціннісної сфери життєдіяльності суспільства, аналізують соціокультурні трансформації молодіжного соціуму, показують соціокультурні трансформації освітнього середовища та розкривають проблемні моменти культури бізнесу в умовах соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства, а також розглядають синергетику як самоорганізаційну систему у суспільстві, що трансформується. Рекомендовано для науковців, педагогів, докторантів, аспірантів, студентів.

Ухвалено до друку та розповсюдження мережею інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Парадюк Олена Олександрівна, аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

СОЦІАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ У СУСПІЛЬСТВІ РИЗИКУ

Виходячи з ключових характеристик соціальної пам'яті, можна обґрунтовано виокремити такі зміни, які відбуваються з нею у «суспільстві ризику» на комунікаційному, інституційному і ціннісному рівнях.

На комунікаційному рівні посилення ризикогенних характеристик соціальної пам'яті виявляється безпосередньо пов'язане зі зміною способів комунікації, розвитком глобальних інформаційних мереж і, як наслідок, глобалізацією інформаційного простору. Саме поняття глобалізації, як переконливо доводить В. Іноземцев, не можна зводити до економічних та соціальних явищ останніх трьох десятиліть ХХ ст. [2, с. 20-22]. Подібні інтеграційні (в першу чергу – комерційні) тенденції, що у XVI столітті зводилися до відкриття та освоєння нових земель, на початку ХХІ ст. наявні у вигляді інформаційних потоків, що замикаються в єдину інформаційну мережу. Саме на основі поширення інформації, яка безпосередньо визначає економічний уклад постіндустріального суспільства, стає можливим створення глобального соціального простору. Якщо початкові форми глобалізації здійснювалися у межах діяльності держав, сучасна глобальна ситуація переростає колишні інституційні рамки, а самі держави стають вже вторинними учасниками глобалізаційних процесів. У цьому сенсі цікаво те, що інформація, яка потенційно є запорукою створення глобального інформаційного простору, вільного від впливу національних чи політичних ідеологій, виступає одночасно і як ресурс, володіння яким є умовою доступу до влади.

Процес поєднання інформаційних структур індустріального суспільства та глобальних інформаційних мереж постіндустріального «суспільства ризику» не минає безболісно. Вже зараз можна констатувати, що людство перебуває на порозі «мнемонічних воєн», коли страти та корпоративні суб'єкти, що займають домінуюче положення в інформаційному просторі соціуму, прагнуть власну локальну історію перетворити на глобальну «пам'ять світу», використовуючи при цьому ресурси комп'ютерних технологій. На тлі становлення глобального проекту соціальної пам'яті посилюється вплив локальних «мнемонічних воєн», пов'язаних із прагненням окремих політичних суб'єктів переписати свою історію з позицій глобалізму, вбудувати індивідуальні образи минулого у загальну картину прогресу загальнолюдської цивілізації.

На інституційному рівні трансформація соціальної пам'яті у суспільстві ризику безпосередньо пов'язана із зміною структури соціального простору. У європейській історії Нового часу основними суб'єктами, які потребують

легітимації власної ідентичності через конструювання певної картини минулого, були національні держави. Набувши поширення в епоху поступового зникнення станової структури середньовічного суспільства, вони зуміли об'єднати в межах свого життєвого простору практично всі інші типи соціальних спільностей з притаманними їм практиками конструювання соціальної пам'яті та її актуалізації.

Звичайно, навіть в умовах існування національних держав завжди зберігалася чимало особливих «груп пам'яті», але історії, які розповідають у таких групах, завжди залишалися на периферії офіційної пам'яті, являючи собою інваріанти тієї картини минулого, яка трансливалася державними засобами комунікації та забезпечувала відтворення національно-державної ідентичності [1, с. 57]. Сучасна криза національних держав під тиском процесів інформатизації та глобалізації викликає до життя необхідність перегляду колишніх типів пам'яті, що концентрувалися навколо історії окремих держав та надихалися національними цінностями, цінностями книжкової культури. На зміну національної пам'яті поступово приходять пам'ять єдиної світової спільноти, пам'ять глобальних соціальних інститутів, які беруть на себе функцію репрезентації світової спільноти у певних сферах людської діяльності (ООН, НАТО тощо). Справа в тому, що людство як ціле ніколи не мало спільної пам'яті.

Само собою зрозуміло, що образ «людства» в даному випадку будується за особливими лекалами, розробленими в руслі європоцентристської традиції, а досягнуті в результаті розвитку цієї традиції цінності оголошуються невід'ємними рисами всього людського роду. Цілком природною в цьому випадку є думка, згідно з якою загальнолюдський (або глобальний) тип соціальної пам'яті повинен конструюватися без урахування індивідуальних траєкторій розвитку окремих цивілізацій або соціальних груп. Зосередження уваги на унікальності та неповторності історичного шляху виявляється протиріччям на шляху становлення глобальної ідентичності, здатної уникнути культурних розломів і, відповідно, конфліктів на ґрунті культурних переваг чи історичної невідповідності. Так само різким трансформаціям піддається і система соціальних інститутів, здійснюючих трансляцію соціальної пам'яті.

В умовах методологічної кризи науки зростає роль альтернативних масових репрезентацій минулого, до яких М. Кукарцева відносить «художні та документальні фільми, PowerPoint презентації, комп'ютерні ігри, музеї живої історії, цифрові архіви, медіа тощо» [3, с. 7]. Всі ці репрезентації відображають різні форми соціальної пам'яті, що існують у сучасному світі, спотворюючи, з погляду професійних істориків, «справжню» картину минулого, але пропонуючи той продукт, який виявляється затребуваним сучасним суспільством загалом. Як зазначає А. Мегілл, саме з кризою професійної історіографії можна пов'язати значне поширення самого терміна «соціальна

пам'ять», який починає вживатися відразу в кількох значеннях, які тісно переплітаються. По-перше, соціальна пам'ять апелює до досвіду, який є спільним для представників певної соціальної групи і може змінюватись в залежності від ступеня участі: безпосередні учасники подій, свідки тощо. По-друге, соціальна пам'ять може служити засобом «приватизації» широкомасштабної традиції, її інтеріоризації локальною спільнотою. По-третє, пам'ять може виступати як комеморація, тобто як подія, що періодично повторюється, символічно відроджує ту чи іншу подію минулого, значимість якої в теперішньому необхідно підтверджувати з метою безперервної соціальної ідентифікації [4, с. 120-121].

Ризикогенність інституційного рівня соціальної пам'яті, отже, проявляється у необхідності освоєння альтернативних способів репрезентації минулого, без чого виявляється неможливим підтримання ідентичності у межах окремої спільноти. Національна пам'ять, яка виявляє себе навіть не у свідомому виборі певного набору цінностей, а в імпліцитних параметрах мислення як професійних істориків, так і пересічних громадян, перетворюється на джерело потенційних ризиків.

Національна пам'ять висловлює вибіркоче ставлення до минулого. Один і той же історичний факт не тільки може піддаватися різним інтерпретаціям залежно від того, якими політичними та культурними перевагами володіє етнос, що звертається до цього факту, але й саме його існування як історичного факту піддається структурним змінам. Зрозуміло, що конкретна історична подія не може бути позбавлена своїх просторових і хронологічних характеристик, але вона може сприйматися або не сприйматися національною свідомістю як досить значущий факт, щоб служити джерелом соціальної та історичної ідентифікації. Для соціальної пам'яті різних національних чи культурних спільностей, які проживають на території однієї держави, в якості витоків національної самосвідомості та національної ідентичності можуть обиратися різні історичні події, що веде до конфлікту різних варіантів соціальної пам'яті; це проявляється навіть на побутовому рівні: чи слід вважати державним святом якусь подію, якщо вона не є знаковою для однієї чи кількох соціальних спільнот або, що ще гірше, наділяється в їх соціальній пам'яті негативними конотаціями.

Національна пам'ять поступово втрачає соціальний вплив, оскільки будується на наголошенні претензій до інших націй та вихвалянні власної національної гідності. Ідентичність, заснована на такому типі пам'яті, будується на конфліктогенних ситуаціях, тому може виступити фактором, який ускладнює успішне функціонування соціальних спільностей та соціальних інститутів у сучасному світі. Від того, наскільки суспільство готове до засвоєння технологічних інновацій та «переведення» наявної соціальної пам'яті

до глобального інформаційного простору, залежить досягнення соціальної стабільності в сьогоднішньому та майбутньому.

На ціннісному рівні соціальної пам'яті також відбуваються суттєві трансформації, які ведуть до збільшення ідентифікаційних ризиків. Одним з ціннісних векторів соціальної пам'яті в сучасну епоху стає функціонування комерціалізованих образів. Образи минулого стають товаром, вимірюються категорією корисності. Контури глобального суспільства, що формується, починають описувати тотальний ринок, на якому представники різних країн і соціальних спільностей виступають рівноправними споживачами глобальних товарів, що поширюються через комунікативні мережі. Від соціальної пам'яті масова свідомість вимагає не відповідності історичній дійсності, а вміння розважати споживача, пропонуючи йому минуле як відомий товар.

У подібних умовах зникає дилема справжньої та фальшивої соціальної пам'яті, яка гостро стояла для М. Хальбвакса, що прагнув очистити пам'ять від суб'єктивних нашарувань і зробити її науковим джерелом, що верифікується, а проблема вибору того чи іншого типу пам'яті стає справою інтерпретації історичних подій у контексті максимальної зручності для сучасного стану справ [5, с. 13-14].

Можна підбити підсумки філософської концептуалізації соціальної пам'яті в умовах «суспільства ризику», зазначивши, що методологічні зміни обумовлені такими соціальними тенденціями, як становлення глобальної конфігурації соціального простору, плюралізація та інтенсифікація інформаційних потоків, а також криза ціннісних основ людського буття в результаті комерціалізації свідомості. Дані процеси змушують відмовитися від розуміння соціальної пам'яті як елементу стабільного соціального порядку та розглядати її в контексті глобалізаційних процесів. В умовах становлення глобального суспільства ризику соціальна пам'ять може набувати рис політичного конструкту, що сприяє збільшенню ризикогенних ситуацій у всіх сферах існування. Але не можна заперечувати і той евристичний потенціал, який несе тенденція до створення глобальної соціальної пам'яті, оскільки лише досягнення консенсусу по відношенню до спільного минулого між суб'єктами глобальної спільноти дозволить забезпечити стабільне існування людства у XXI столітті.

Список використаних джерел

1. Бойцов М. А. Выживет ли Клио при глобализации? *Общественные науки и современность*. 2006. № 1. С. 57-70.
2. Иноземцев В. Л. Глобализация: иллюзии и реальность. *Свободная мысль-XXI*. 2000. № 1. С. 20–28.
3. Кукарцева М. А. Трансформация эпистем: познание истории в ускользающем мире. *Способы постижения прошлого: Методология и теория исторической науки*. Москва : Канон+, 2011. С. 3-50ю

4. Мегилл А. Некоторые соображения о проблеме истинностной оценки репрезентации прошлого. *Способы постижения прошлого: Методология и теория исторической науки*. Москва : Канон+, 2011. С. 120–121.

5. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти. Москва : Новое издательство, 2007. 348 с.

Рибка Наталя Миколаївна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та методології науки Національного університету «Одеська політехніка»

МІФОТВОРЧІСТЬ ТА ПРОПАГАНДА ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ДОСЛІДЖЕНЬ

У тяжкі часи війни Росії проти України міфотворчість та пропаганда стали значною зброєю, що є частиною інформаційної війни щодо українців.

Фахівці [1-11] відзначаються, що міфотворчість та пропаганда дуже поширені та тісно переплетені у медіа просторі, при цьому вони сильно впливають на свідомість людей. Підкреслимо, що міфологічна свідомість в умовах війни стає формою, що домінує при сприйнятті реальності, внаслідок чого людина починає демонструвати більш примітивні форми мислення і поведінки [5].

Окрім цього, пропаганда та процеси міфотворчості мають особливий механізм впливу – вплив на психіку людей відбувається на емоційному рівні, та швидко вбудовується в структури особистості, починаючи, як паразит, заміщувати інші складові свідомості, особливо ті, що суперечать головним наративам пропаганди. Як зазначає Павлов Д. М. [8] технології пропаганди можуть бути розділені на дві категорії: жорсткі та м'які, залежно від характеру впливу, що вони мають на мислення та поведінку людини. Міфологізація вважається жорсткою технологією пропаганди, тому потрібно приділяти увагу цим явищам, оскільки вони несуть численні ризики, як для особистості, так і для суспільства в цілому.

До того ж глибоке та всебічне вивчення механізмів та технологій пропаганди дає можливість значно покращити ефективність боротьби з зовнішніми інформаційними впливами та надає необхідну теорію, аби створювати альтернативну міфологічну систему, яка б підсилювала українську позицію в інформаційному полі.

Дієвість, унікальність і універсальність міфологізації як складової технологічного арсеналу пропаганди полягає в тому, що міф підтримує та посилює бажання соціальної групи або спільноти, мотивуючи та мобілізуючи її